

Maleniec

Edward WIECZOREK

W 1968 r. grupa studentów Wydziału Metalurgicznego Politechniki Śląskiej w Katowicach podczas jednej z wycieczek dydaktycznych „Szlakiem starego hutnictwa”, prowadzonej przez profesora Tadeusza Mazanka, zawitała do wsi Maleniec. Studenci ujrzeli tu popadający w ruinę bardzo interesujący obiekt, zamieniany stopniowo w magazyn. Butwał drewniany dach, rozlatywały się drewniane koła napędowe i koryta wodne, wszędzie panował nieporządek. Dostrzeżono jednak w tym wszystkim cenną rupieciarnię i grupa zapaleńców obiecała sobie, że doprowadzi ten obiekt do dawnej świetności. Taki oto był początek przygody studentów Politechniki Śląskiej z Malenciem.

W tej niewielkiej wiosce nad rzeką Czarną, w pobliżu Końskich znajduje się unikalny w Europie zabytek techniki z zachowanym pełnym cyklem technologicznym walcowania blach i wytwarzania z nich łopat i szpadli oraz gwoździ ciętych. To dawna walcownia i gwoździarnia Jacka Jezierskiego, kasztelana łukowskiego, założona w 1784 r. Zakład powiązany był z wybudowaną przez Jezierskiego fabryką kos i sierpów w Sobieszowie pod Warszawą. Na ich potrzeby wydobywano w Miedzierzy oraz okolicznych odkrywkach w Łysej Górze pod Żarnowem rudę żelaza, którą we wsi Kołonec przerabiano na surówkę, świeżoną w trzech fryszerkach w Machorach oraz Malencu. Malenińska fryszerka była jak na owe czasy zakładem niezwykle nowoczesnym. Z odwęglanego żelaza produkowano tu sztaby i drągi stalowe, druty, topory, siekiery oraz różne żelazne naczynia stołowe i narzędzia gospodarskie, a zakład w Malencu stał się jednym z trybików Staropolskiego Okręgu Przemysłowego.

Działania Insurekcji Kościuszkowskiej zahamowały rozwój przemysłu nad rzeką Czarną i w 1800 r. Jacek Jezierski sprzedał swoje dobra.

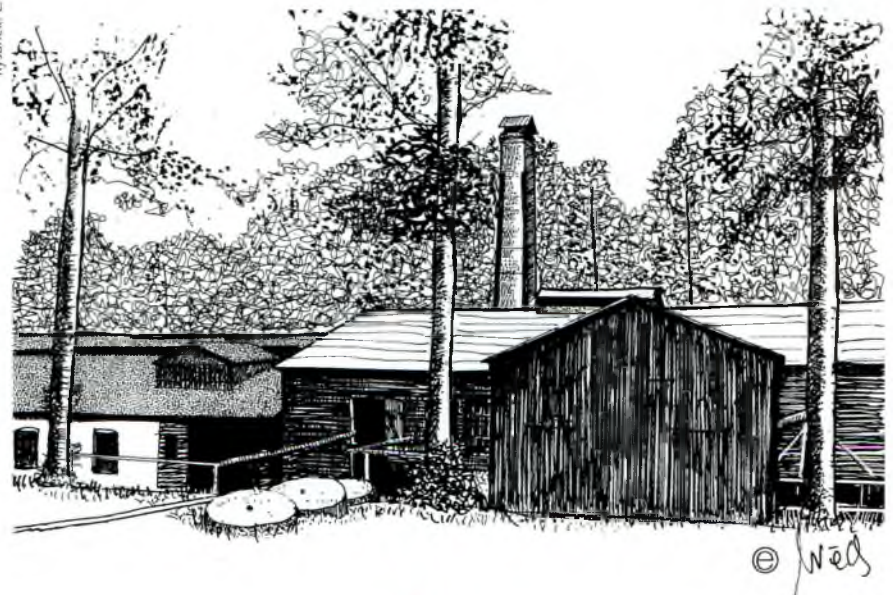
Nowy, pomysłniejszy dla fabryki okres, nastąpił w 1824 r. po przejęciu jej przez Tadeusza Bocheńskiego, byle-

go oficera napoleońskiego, który założył kopalnię i walcownię żelaza oraz huty w Miedzierzy, Malencu i Rudzie Malenińskiej. W Malencu Bocheński zlikwidował częściowo fryszerki, a w 1837 r. zbudował walcownię blachy wykorzystując energię wodną. Dwa lata później istniały już w Malencu 4 kuźnice wodne, topornia, młot z ogniskiem ogrzewczym i walcownia blachy o dwóch parach walców. Jego brat Józef w 1850 r. ostatecznie zlikwidował fryszerki, instalując 11 małych i 4 duże gwoździarki do produkcji gwoździ ciętych z blachy. Surowcem do ich produkcji pozostała nadal surówka z Kołonce, świeżona i uszlachetniana w Machorach, a walcowana w Malencu. Oprócz gwoździ produkowano topory, łańcuchy, lemiesz, odkładnice do pługów. Kolejny właściciel, Feliks Wielogłowski, wprowadził w latach siedemdziesiątych maszyny do produkcji łopat i szpadli.

Przed I wojną światową przestały pracować zakłady w Rudzie Malenińskiej i w Kołonce, a po powodzi w 1923 r. również zakłady metalowe w Machorach, które przekazały za bezcen swoje walce do Malencu. Wykorzystując tanią siłę roboczą z przeludnionych okolic, właściciele Malencu utrzymywali zakład w ciągłym ruchu, nie poddając go jednakże jakimkolwiek modernizacjom. W okresie międzywojennym zakład utrzymywał produkcję gwoździ, szpadli, łopat róż-

nych rodzajów, lemiesz, odkładnic, okuć okiennych, galanterii budowlanej i nitów.

W czasie ostatniej wojny Żydzi z Malencu zostali wywiezieni przez hitlerowców, a zamieszkałe przez nich stare domostwa i warsztaty, pamiętające czasy Jezierskiego i Bocheńskiego, rozgrabiono. Tylko zakład metalowy zachował urządzenia, wyposażenie i technologię z dawnych czasów. Już w maju 1945 r. uruchomiono produkcję szpadli i okuć okiennych, a w 1946 r. zakład upaństwowiono. Przez następnych 21 lat produkowano tu - z wykorzystaniem starej technologii walcowania - na nie modernizowanym, zabytkowym parku maszynowym narzędzia gospodarskie i okucia budowlane. W 1967 r. zakład w Malencu uznany został za zabytek techniki i wpisany do rejestru zabytków. W tym samym roku zaprzestano produkcji, a załoga przeszła do nowo wybudowa-

nego w Małeńcu zakładu narzędzi gospodarczych.

W 1970 r. podpisano wielostronne porozumienie pomiędzy ówczesnym właścicielem zakładu – Opoczyńskimi Zakładami Przemysłu Terenowego z siedzibą w Opocznie, Zarządem Głównym Stowarzyszenia Inżynierów Techników Przemysłu Hutniczego, Muzeum Techniki NOT w Warszawie, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Kielcach i Wydziałem Metalurgicznym Politechniki Śląskiej w Katowicach. Dokument ten przekazał zakład w Małeńcu pod społeczną opiekę studentom i pracownikom Politechniki Śląskiej. Jest to bardzo rzadki przykład porozumienia zawartego na czas nieograniczony, które w pełni zostało zrealizowane. Począwszy od 1970 r. na obozy akcji „Maleniec” przyjeżdżali studenci i pracownicy naukowo-dydaktyczni Politechniki Śląskiej, którzy wykonywali niezbędne prace dokumentacyjne, rekonstrukcyjne, remontowe, konserwacyjne i porządkowe. Wzięło w nich udział

około 1100 studentów i około 60 pracowników naukowo-dydaktycznych.

Dzięki środkom finansowym Politechniki Śląskiej, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, SITPH w Katowicach oraz wielu sponsorów udało się stworzyć w Zabytkowym Zespole Walcowni i Gwoździarni żywe muzeum. Odbudowano oba koła wodne napędzające maszyny i urządzenia w dwu halach produkcyjnych, odtworzono zniszczone łożyska ślizgowe wału transmisyjnego i dokonano remontu jego segmentów. Obecnie obiekt jest zadbane, sprawny technicznie, a uruchomienie walcowni uzależnione jest jedynie od poziomu wody w zbiorniku. Społeczny patronat jest sposobem na ratowanie zabytków, jednakże jego efekty nie byłyby tak znaczące, gdyby nie współpraca z wymienionymi zakładami i instytucjami, gdyby nie pasja hobbystów zakochanych w „starociach”. Swój wkład w ratowanie zabytków mają również mieszkańcy Małeńca, zawsze życzliwi i co roku

oczekujący studentów. Obiekt w Małeńcu jest wspaniałym przykładem Izby Tradycji Myśli Inżynierskiej, miejscem, w którym odżywają ginące sentymenty.

W tym miejscu należy wspomnieć z dużą sympatią długoletniego opiekuna zabytku z ramienia KZNG – Karolinę Słowik – oraz patronów ze strony Politechniki Śląskiej – Studenckie Koło Naukowe FRYSZERNIA oraz Stowarzyszenie Przyjaciół Zabytków Techniki MALENIEC. To jego staraniem, a w szczególności Sławomira Lisa, Teresy Lis, Adama Hernasa i wielu zaangażowanych opiekunów były i są organizowane studenckie obozy.

Będąc przejazdem na trasie Kielce – Piotrków Trybunalski lub Radomsko – Końskie trzeba koniecznie odwiedzić Maleniec, szczególnie w lipcu, kiedy pod patronatem wojewody świętokrzyskiego, marszałka województwa świętokrzyskiego i Narodowego Centrum Kultury w Warszawie odbywa się Festiwal Technologiczno-Turystyczny: KUŹNICE KONECKIE. **MM**

**Używane obrabiarki
Trumpf**
KUPIJE I SPRZEDAJE
I-H&S GmbH
D-71546 Aspach,
Mairichweg 50,
Tel. + 49 (0) 7191/34 14-0,
Fax + 49 (0) 7191/34 14-14,
E-mail: info@ihs-gmbh.de
Internet: www.ihs-gmbh.de

Nowe i używane
roboty spawalnicze
CLOOS SCHWEISSTECHNIK
z polskim oprogramowaniem
i polskim serwisem.
CLOOS Polska Sp. z o.o.
ul. Stawki 5, 58-100 Świdnica
tel. (74) 851 86 60
fax (74) 851 86 61
e-mail: firma@cloos.pl
www.cloos.pl

 **Nowoczesne obrabiarki używane
oraz frezarki do kół zębatych – ze składu!**
Dysponujemy ponad 750 gotowymi do użytku maszynami niemieckich i szwajcarskich producentów na składzie o powierzchni 7500 m². Naszymi odbiorcami są przemysły obrabiarkowy, maszynowy i samochodowy. Oczekujemy na wasze zapytania.

HANS-JÜRGEN GEIGER Gulenbergstrasse 31, P.O.-Box 1120, D-72555 Metzingen
Maschinen Vertrieb GmbH Tel. 0049 7123/18040, Fax 0049 7123/18384, geiger@geiger-germany.com
Zapraszamy na naszą stronę internetową: www.geiger-germany.com

**Roboty
spawalnicze**
różne, używane,
firmy CLOOS-Roboteranlagen,
kolumnowe C, różnorodne
wyposażenie do pozycjonowania,
stale na składzie.
**Johann Steinbeck
GmbH & Co. KG**
Tel. (0049 521) 49021
fax (0049 521) 493884
www.johann-steinbeck.de
e-mail: info@johann-steinbeck.de

**C Tokarki
N Wielowrzecionowe
automaty
C Centra obróbcze**
**Maszyny
o sprawdzonej jakości**
www.IWEMA.de
Wertstrasse 38; D-73240 Wendlingen / Neckar
Tel. 0049-7024-98323-0; fax - 98323-20

Obrabiarki używane
**maszyny
ceny
fotografie**
www.gsh-maschinen.de

GEMATEC
Używane
MAZAK
CNC tokarki
oraz centra obróbkowe
Posiadamy wieloletnie
doświadczenie!
www.gematec.de
e-mail: gematec@gematec.de
tel.: +49 (0) 71 72/9 1080
fax: +49 (0) 71 72/91 0850

Wasz specjalista w technice przemieszczeń:
www.walzenvorschub-markt.de

www.hezinger.de
Maszyny do plastycznej obróbki blach
Mówimy po polsku tel. 0049-7154-8208-16